

## O KRIŽNIKOVIH POTOMCIH IN STAREM MOTNIKU

Monografijo »Gašper Križnik in njegov čas« mi je posredovala njena urednica dr. Marija Stanonik. Za pomemben zbornik moje čestitke njej in vsem soavtorjem.

Mislím, da si je ta motniški rojak res zaslužil, da je njegovo življenjsko delo tako znanstveno obdelano in mu je s tem, poleg doprsnega kipa v Motniku, postavljen tudi »zapisan« spomenik.

Ob prebiranju te monografije, zlasti o Križnikovi rodbini in času proti koncu 19. stoletja in začetku 20. stoletja, so se mi porodili lepi mladostni spomini na moj rojstni kraj Motnik in druženje s Križnikovimi otroci. Pobrskala sem po svojih albumih in v povezavi s to knjigo odkrila še nekaj neobjavljenih fotografij. Dr. Stanonikova me je spodbudila naj objavim fotografije in napišem svoje spomine, ki segajo v čas med obema svetovnima vojnama.

V monografiji piše, da se je leta 1885 Gašper Križnik poročil s 14 let mlajšo Heleno Hribar, po domače Jergovčevo. Skromna Jergovčeva hiša (takrat Motnik št. 47) stoji za nekdanjim župniščem (tega so med drugo svetovno vojno požgali), tik ob potoku Motnišnice in le majhno dvorišče jo loči od Regulove hiše, ki leži tik ob glavni cesti, tja se je poročila Helenina sestra Frančiška (rojena 1866. leta).

Motnišnica je ob sušnem vremenu nedolžen potoček, a ko ob nalivih strne vse vode s Smolnika ter z Menine planine in njenega pogorja, naraste v grozeč hudournik. Ob eni takšnih poplav (verjetno leta 1894) je zalila to hišo tolikšna voda, da se je moja stara mama, ki se je prav tako rodila v tej hiši, noseča z mojo mamó, morala umakniti na krušno peč. Takrat je voda odnesla tudi svinjake s prašiči vred.

Motnišnica je delila Kranjsko od Štajerske. Jergovčeva hiša, kjer sem se leta 1925 rodila tudi jaz, leži na desnem bregu tega potoka. Ta del Motnika je prvotno pripadal Štajerski, Napoleon pa ga je priključil svojim Ilirskim provincam. Če me kdo vpraša, če sem Kranjica ali Štajerka, mu odvrnem, da sem po Napoleonovi zaslugi Kranjica.

Pri Jergovcu se je rodila tudi Helenina sestra Johana (leta 1870), ki se je poročila z učiteljem Ulrihom Konjarjem. K Jergovcu se je priženil tudi moj stari oče Janez Avbelj z Golčaja nad Blagovico. Poročil se je z mojo staro mamó Marijo (rojena 1860). Bil je edini ključavničar v vsej dolini. Popravljajl je ure na cerkvenih zvonkih. Bil je tudi predsednik gasilskega društva. V hribu nad vasjo so imeli majhno njivico, ki so jo s težavo obdelovali, saj so morali tja gor nositi gnoj kar v koših.

Zaradi stalne nevarnosti poplav je moja mama Jožefa Avbelj, poročena Snój Jergovčevo hišo prodala in v Mariboru, kjer je bil pri železnici zaposlen moj oče Franc, z njim zgradila novo hišo. Mamó je še vedno vleklo v njen rojstni kraj in zato sva se v počitnicah vračali tja. Takrat sva se veliko družili s Križnikovimi otroci: z Antonijo – Tončko, poročeno Karo (rojena leta 1888), s Terezijo – Rezko, poročeno Erjavec (rojena 1893) in z najmlajšo od Križnikovih otrok Marijo – Micko (rojeno 1899).



Stanovali sva pri Karotovi Tončki, ki je prenesla trgovinico svojega očeta Gašperja Križnika v nekdanj »Senicovo« gostilno (slika št.1).

Slika 1: Karotova Tončka s sinom Francijem in bratrancem Gregorjem Hribarjem

Tja so že prej hodili na počitnice, v glavnem na lov, gostje iz Hrvaške in celo z Dunaja. Iz Avstrije so dobili »lajerkosten« - avtomat, v katerega se je vrglo kovanec, da se je sprožil. Na vrtečih se valjih je bilo polno

kovinskih igel, ki so ob drgnjenju dajale tako močan zvok, da se je tresla hiša. Seveda se je na te viže tudi plesalo. Na dvorišču, tik ob bregu Motnišnice je bilo postavljeno kegljišče in ob nedeljah se je zbralo veliko kegljačev. Za visoke goste je bil »ekstracimer« z lovskimi trofejami. Prav zato sem gospodinjo imenovala »ta rogata teta Tončka«.

Trgovina je imela samo spredaj »pult«, zadaj pa police, na katerih so bila osnovna živila, kot moka, sladkor, sol, knajpova kava in še kaj. Nam otrokom so delali skomine »židani« bonboni v velikih steklenih kozarcih. Tudi nekaj bal blaga, kjer je prevladoval »cajg«, je bilo tam. Trgovina je bila ob nedeljah polna ljudi z okoliških hribov, ki so prišli tja po maši. Za denar je bilo hudo in ljudje so kupovali le najnujnejše. Če ni bilo kupcev, so včasih tudi nam otrokom dovolili, da smo se igrali pravo »štacuno«.

Gotovo je Antonija – Karotova Tončka po svojem očetu Gašperju podedovala veliko genov: iteligentnost, sposobnost trgovanja, iznajdljivost, živahnost. To se je manifestiralo tudi pri njenih otrocih.

Najstarejša hči Pavla, poročena s potomcem prvega lastnika motniškega rudnika grofa Grutschreiberja, je bila učiteljica po raznih šolah, nazadnje tudi v Motniku. Tako lepo je igrala na citre.

Sin Franc Karo je bil direktor Delamarisa v Izoli. Slavko pa je bil v času Jugoslavije trgovski ataše na Švedskem, kasneje pa direktor Contala.

Gašperjeva hči Terezija (Rezka), poročena Erjavec, je kasneje živela v Ljubljani. Na motniškem ljudskem odru je velikokrat igrala zabavne vloge. Gotovo je njen igralski talent podedovala tudi njena hčerka Helena, poročena Medič, dramska igralka.



Najmlajša Marija (Križnikova Micka – slika št. 2) je bila v službi pri pisatelju Ivanu Tavčarju. Zaradi svoje sposobnosti in zanesljivosti je bila priljubljena tudi pri pisateljevi ženi Franji, ki ji je zaupala celo izbiro njihovih novih služkinj. Tudi pisatelj Tavčar ji je zaupal in jo na svoja stara leta pošiljal k mojemu stricu, profesorju biblije na Teološki fakulteti, dr. Andreju Snoju, po teološko literaturo. Več let je tudi gospodinjala pri pisateljevem bratu na Cetinju. Zdi se mi, da na fotografiji kaže veliko podobnost s svojim očetom Gašperjem.

Slika 2: Križnikova Micka

Gašperjeve sinove pa je močno prizadela prva svetovna vojna. Gašper in Janez sta padla na frontah v Galiciji in na Soški fronti. Sin Peter je vojno preživel, a kot razberem iz kartice, ki jo je pisal moji mami leta 1915 iz Celovca, kjer se je po »hudi bolezni«  
zdravil, je verjetno bil ranjen na Soški fronti. Iz napisanega se čuti domotožje in upa, če ga Rusi ne bodo pobili, da bo prišel domov.

V monografiji Gašper Križnik in njegov čas je na strani 22 objavljena njegova fotografija s sestro Rezko in brati. Zadnja stran te kartice (monografija str. 110), ki naj bi bila objavljena kot primer Gašperjevega rokopisa, pa je komentirana napačno, saj je na njej dobro viden Petrov podpis. Gotovo pa bi kakšen grafolog našel veliko skupnih potez z očetovo pisavo.

Peter je podedoval posestvo na Nadlisniku in imel tam številno družino. Na priloženi sliki je on in njegova žena s prvimi štirimi otroci (slika št. 3).

Slika 3: Peter Križnik in njegova družina





Križnikovi otroci so radi hodili z mojo mamo na Golčaj ob žegnanjih. Na sliki št. 4 so slikani pred mežnarijo, ki je bila dom mojega pradedca Janeza Avblja. Večja je Križnikova Rezka, manjša Micka, zadaj njuna brata.

Slika 4: Križnikovi otroci

Čeprav je Motnik majhen kraj, so imeli v letih pred prvo svetovno vojno in po njej dobro razvito kulturno življenje. Tega je vodil in podpiral župnik Plahutnik. Vedno je govoril, da je treba mladini dati tudi kulturo.

Ohranjenih imam več fotografij ljudskih iger, ki so jih igrali v okviru Izobraževalnega društva. Tu sta sodelovali tudi Križnikova Rezka in Micka.

Igrali so na preprostem odru v majhni dvoranci. Včasih se je zaradi majhnega prostora pripetil kakšen smešen prizor. Križnikova Rezka je imela zabavno vlogo. Ko se je plazila pod mizo, ji je ušel neprijeten glas (pritajen prdec). Gledalci so ga seveda slišali in se začeli glasno smejati. Igralka se je znašla, se obrnila proti publiko in rekla: »Noben dohtar ga ne spravi nazaj«. Seveda je to povzročilo še večji krohot. Moj oče pa je v neki igri igral frančiškana. Vrvica rožnega venca, ki ga je nosil na habitu pa se mu je strgala in jagode so se skotalile med publiko.



Na fotografiji št. 5, igra iz leta 1912, je v drugi vrsti Rezka, ki kaže na svoj s čipkami okrašen predpasnik, tako, da sta se morali moja mama (s klobukom in sončnikom) in njena soseda v prvi vrsti razmakniti.

Slika 5: Motniške žene



V igri »Junaške Blejke« je v prvi vrsti s klobukom in pahljačo moja mama, v zadnji, četrta z desne Križnikova Micka, druga z leve v zadnji vrsti pa bodoča Petrova žena z Nadlisnika. (slika št. 6).



Slika 6: Igra Junaške Blejke

Igro »Divji lovec« je režirala učiteljica Kandučeva, sestra Maroltove Tončke (na sliki tretja z leve – slika št. 7).



Slika 7: Igra Divji lovec





Slika 8: Gospodinjski tečaji

Imeli so tudi gospodinjske tečaje. Na sliki št. 8 je prvi z leve v monografiji večkrat omenjeni učitelj Ulrich Konjar poleg njega pa župnik Plahutnik. Šivanja in štikanja pa so se motniška dekleta in žene učile v Singerjevih brezplačnih tečajih (slika št. 9).



Slika 9: Šivilski in štikarski tečaj Singer

Naj napišem še nekaj mojih spominov na Motnik v času mojih počitnic pred drugo svetovno vojno.

Z velikimi ušesi sem prisluhnila pripovedovanjem o Gašperju Križniku in o motniškem priklenjenem polžu. O Gašperju Križniku pa sem si zapomnila le to, da so bili revni in da si je na hladnih jesenskih pašah grel noge v kravjekih. Verjetno se mu je že takrat prebudila želja po čevljih. O priklenjenem polžu sem radovedno spraševala, kje ga imajo. Napotili so me k staremu Kramarju, naj ga povprašam o tem. Znan je bil kot velik samotar in pustež. Zbrala sem pogum in ga šla vprašat. Kar izgubljeno sem se počutila v veliki temni veži, kjer sem naletela nanj. Surovo me je nagnal, ker je mislil, da sem se prišla norčevat iz njega. Vaščani pa so se mi smejali, ker so vedeli, kako me bo odpravil.

Po pripovedovanju starejših Motničanov sem izvedela, da se je sorodnik moje stare mame, z dekliškim priimkom Prešeren, in sicer »Klobčarjev stric« z istim priimkom, podal v Kranj obiskat pesnika Prešerna, kot svojega sorodnika. Ves razočaran se je vrnil in govoril: »Kaj neki bo ta revež, saj mi še za polč vina ni mogel dati«.

Moji najlepši spomini so z »gradu«. Od starega grajskega poslopja so ostale samo razvaline, le lepa lokacija je ostala. Tukaj sem se v otroški fantaziji sprehajala po velikih sobanah in se družila z grajskimi gospodičnami. Od tu je prav lep razgled na gornji del trga in življenje na dvoriščih mi je bilo kot na dlani. Prav posebno dobro sem videla na Regulovo dvorišče, kjer je tekala s kakšnim škaфом moja drobna stara teta Regulka in kar slišala sem njen »artigata«, ko se je kaj ujezila.

Otroci smo preživeli veliko lepih uric, ko smo v Motnišnici packali, delali jezove in pregrade. Fant iz neke siromašne hiše je kar z rokami lovil majhne ribice »kapče«, ki so se skrivali pod večjimi kamni. Iz teh je naredil nekakšno ognjišče in jih kar na pol žive pekel in jedel. Meni se je njegovo početje tako gabilo, da ga nisem marala in se nisem hotela igrati z njim.

Od glavnega potoka v stran je bila speljana struga, ki je vodila vodo na žago, kjer so se rezali težki hlodi v bolj ali manj debele plohe in deske. Tako rada sem imela to hitro tekočo vodo, ki je kar poskakovala proti svojemu cilju – žagi. V tej bistri vodi so ženske v vseh letnih časih prale perilo. Stepale so ga na plohah in spirale v vodi. Tudi moje plenice so se prale tam.

Kopali smo se v »tomfu« pod Mlinarjevim jezom. Joj, kako so nas pikali obadi.

Po borovnice smo hodili vsak s svojim »piskrčkom«. Glasno smo ukali in peli: »Mala Rovn, Velka Rovn, baranic je pa vse poln«. Da je bilo še bolj zabavno smo v »Rovn« dodali še –ri-: »Mala-ri-Rovn«, »Velka-ri-Rovn« ----- . Gorje pa, če je kdo na poti proti domu padel in stresel polovico borovnic. Moral se je znajti in spodaj v »piskrček« natlačiti listje, na vrh pa borovnice.

Pred vsako hišo ob cesti je bila klopca. Proti večeru so se zbrali ljudje na teh klopcah, opazovali in opravljali mimoidoče, v glavnem pa peli lepe ljudske pesmi. Vsi so uživali v lepem in zvenečem baritonu Regulovega Franceljna. Pelo se je tudi na gradu, da se

je razlegalo po vasi. Imeli so tudi zelo dober cerkveni zbor, ki ga je vodil organist Drolc. Ker je bil sposoben za vsa opravila doma in v cerkvi, so mu rekli »Kunde«. Njegova žena, teta Francka, pa je znala šivati tako lepe obleke. Pod njenim šivalnim strojem sem pobrala toliko lepih krpic za obleke svojih lutk. Z mamo sva hodili obiskovat še Franckino sestro, teto Mimo, na pošto, kjer je bila poštarica. V tej stavbi, kjer je bila pošta, je bila tudi žendarmerija. Čudila sem se starinskemu telegrafu. Zdela se mi je zelo »kunštna«, ker je znala iz nekakšnih pik in črtic razbrati sporočilo. Občudovala sem tudi njene vezenine. Na splošno so žene veliko vezle, saj v samem trgu ni bilo velikih kmetij. Skrbno pa so bili obdelani vrtovi in majhne njivice, na katerih je bilo veliko preklastega fižola.

Spominjam se tudi veselice ob otvoritvi nove moderne šole pred sedemdesetimi leti. Slišala sem takrat pripombo tete Francke: »Pa take ukrógle vəkne ma«. Pač nekaj novega za Motnik.



V času moje mame so tudi prirejali veselice, kjer so dekleta prodajale šopke cvetja (slika 10). Prva z leve je moja tetka Marija Avbelj, druga z leve motniška babica Jera Bervar, poročena Drolc, tretja z leve pa moja mama Pepca.

Slika 10: Prodaja šopkov na veselicah

Motniška dolina se proti vzhodu odpira proti Savinjski dolini. Odtod je v manjšem obsegu seglo vanjo tudi hmeljarstvo. Od povsod so prihajali obiralci hmelja na lojtrskih vozovih in peli med potjo. Visoke hmeljevke so podrli na tla. Ženske so se zapodile med vrste, da bi si izbrale za obiranje najprimernejše in polne prekle, ovite s hmeljevo rastlino. Zelo so hitele z obiranjem, da bi bile merilne posode čim prej polne, saj so bile skromno plačane po številu nabranih posod. Tudi jaz sem šla pomagat obirat, a nisem bila zelo uspešna. Nekoliko mastni storžki so se mi lepili na dlani, ki so bile čisto grenke.

Motniška hrana je bila zelo skromna. Kot posebnosti se spominjam toplih kumar. Prežganju se doda stlačen krompir, zalije s krompirjevko in nazadnje doda surove, ožete kumare ter drobno narezano surovo čebulo in česen. Na koncu se še okisa in popopra. S to jedjo so postregli tudi obiralcem hmelja. Skoraj vsak dan, razen ob nedeljah, je bil na mizi »tenstan« krompir in dušena jabolka.

Res, življenje v takratnem Motniku je bilo preprosto, skromno, varčno, vendar pa neverjetno polepšano s pesmijo in igranjem ljudskih iger.

Jožica Snoj Senegačnik  
Junij 2009